

Eduardo Jordà

Basil Rathbone va ser dolent quan ser dolent implicava molt més talent que no el que exhibeixen els dolents actuals, els quals no acostumen a demostrar res més que una absència total de culpa i unes emocions tan fredes com el cul d'un mandril. El dolent del cine actual és un psicòpata sense perfils, pla i buit, que ni tan sols sap per què és dolent. En el millor dels casos, els dolents d'ara podrien passar per alts executius d'una multinacional de menjar ràpid; en el pitjor, per guardaespalles d'un regidor d'Urbanisme. En contraposició a aquests malvatss de museu de cera, els dolents que va encarnar Basil Rathbone eren personatges complexos, de psicologia tan subtil que abraçava una mala fi de matisos. Durant la seva carrera, Rathbone va ser arterós, pèrfid, astut, retorçat, mesquí, sagaç, vil, traïdor, brètol, fementit i fins i tot proterviós, paraula que ens fa pensar en un monstre japonès sorgit del magma d'un planeta radiactiu, però que ell va saber transformar en un dels atributs de l'ànima humana. Basil Rathbone era el dolent que triava el mal gairebé com una conseqüència de la seva elegància i de la seva intel·ligència; si actuava amb perfídia, era per una fatalitat que l'obligava a ser fidel a ell mateix. Però el gran actor que era Rathbone s'ho feia venir bé per convèncer-nos que totes les malifetes que interpretava eren actes bondadosos que nosaltres no sabíem interpretar bé.

Rathbone tenia uns ulls clars de mirada indefinible, esmolada i alhora elusiva, en els quals es dibuixava una boirina ambigua i viscosa. En aquells ulls, hi surava la llum incerta dels fanals de gas d'un carreró d'un barri de mala fama, o la boira portuària d'una dàrsena del Tàmesis, en una nit freda en la qual se senten passes sospitoses d'un desconegut. Altres vegades, la mirada de Rathbone feia pensar en la claredat mortuòria d'una albada en un parc gelat. Més atenció encara mereix el bigot de Basil Rathbone, ornament facial pel qual sense dubte se li recorda avui. Els bigots algebrics de Rathbone havien estat sotmesos a tota casta de tractaments, i a causa de la varietat de

models que va arribar a lluir durant tota la seva carrera, hem de suposar que comptava amb un perruquer particular, probablement francès i lector de les profecies de Nostradamus, que tenia cura dels seus bigots amb dits filigranats. Davant dels bigots de Rathbone ens hem de tirar enrere amb desconfiança, perquè podrien ser objectes tallants i traïdors que el seu amo podria usar en cas de necessitat, de la mateixa manera que un virtuós clergue anglès podria amagar un estilet a la punta del paraigua, o un gentilhome francès podia dur una daga de plata amagada entre les blondes que guaitaven per la cassaca de seda. Pel que fa a la barba, Rathbone va dur com ningú la fina mosca de mosqueter bufanúvols o emperador fatu i reumàtic, a més d'aquella casta de *perilles* que associam amb els gigolós que pateixen de pròstata i d'acidosa d'estómac (les *perilles* de Rathbone les va imitar, entre nosaltres, durant la Guerra Civil, l'infaust *Conde Rossi*, que ni era comte ni nomia Rossi).

Basil Rathbone va néixer el juny de 1892, a Sud-àfrica, on son pare feia d'enginyer de mines. Va estudiar a Anglaterra i va debutar molt prest, als devuit anys, en un teatre de Londres. El seu aprenentatge del teatre el va interrompre -o el va completar, segons com es miri- la Primera Guerra Mundial. Basil Rathbone degué ser un soldat valent, perquè el varen ascendir a capità i va guanyar una Creu Militar, una de les més altes condecoracions britàniques. (Anys deprés, el cine va recompensar el seu valor quan Rathbone va interpretar un major anglès que ha d'enviar els seus homes a la mort, a *The Dawn Patrol*, dirigida per Edmund Goulding l'any 1938). En acabar la guerra, Rathbone va fer feina a una agència d'assegurances, però les assegurances de vida no eren una feina adequada per qui havia vist morir els millors homes de la seva genera-

ció, així que de seguida va tornar als escenaris. El jove Rathbone, que tenia una bona veu i maneres elegants, es va especialitzar en les obres de Shakespeare, tot i que no va obtenir un paper important fins a l'any 1920. Prest va començar a actuar en el cine anglès, i el 1925 va viatjar a Hollywood, on va actuar en algunes pel·lícules mudes, alhora que feia teatre a Broadway. L'any 1926 es va casar en segones núpcies -per usar la terminologia de les cròniques de societat- amb Ouida Bergere. A començament dels anys trenta, Rathbone es va establir a Hollywood, i aviat ell i la dona varen destacar a les cròniques de societat de xafardeig per les seves festes espectaculars.

Als primers *talkies* va fer papers de tota casta, fins que va anar trobant el seu lloc en els personatges menyspreables i traïdors. Com que era un expert en esgrima, Rathbone va ser un espadatxí famós que es va batre dues vegades amb Errol Flynn, primer quan va encarnar un pèrfid pirata francès, el capità Levasseur, a *Capità Blood* (Michael Curtiz, 1935), i després quan va ser el xèrif de Nottingham, Sir Guy de Gisbourne, a *Robín de los bosques* (Michael Curtiz i William Keighley, 1938). També es va batre amb Tyrone Power, com a sibil·lí oficial

▶▶▶

En aquells ulls, hi surava la llum incerta dels fanals de gas d'un carreró d'un barri de mala fama, o la boira portuària d'una dàrsena del Tàmesis, en una nit freda en la qual se senten passes sospitoses d'un desconegut.

mexicà, a *El signo del Zorro* (Rouben Mamoulian, 1940). Mentrestant, va ser l'intrigant i traïdor Lluís XI, rei de França, a *Si yo fuera rey* (Frank Lloyd, 1938), i un any després va poder demostrar tot el que havia après amb les companyies shakespeareanes quan va ser un repulsiu Ricard III a *La torre de Londres* (Rowland V. Lee, 1939).

Com a dolent, Basil Rathbone va saber encarnar totes les gradacions de la dolenteria, des de l'astúcia despiciada fins a l'instint assassí. Va ser un fred i encarcerat comte Karenin a *Anna Karenina* (Clarence Brown, 1935). A *Romeu i Julieta* va fer de Tebaldo, el "matancer dels botons de seda" que mata a traïció al gran Mercucio. A *David Copperfield* (George Cukor, 1935) va ser mister Murdstone, el sàdic i avariciós explotador de nins orfes. En una altra adaptació d'una novel·la de Dickens, *Historia de dos ciutades* (Jack Conway, 1935), va ser el malvat marquès de Saint Evrémonde. A *The Mad Doctor* (Tim Whelan, 1941), Rathbone va ser un metge respectable i elegantíssim que, en la línia de l'exquisit Landrú, i del seu imitador, el doctor Petiot, assassinava les dones riques per quedar-se'n els doblers.

El cine de terror era el destí natural d'un brivall de la versatilitat de Rathbone,

així que prest va passar als estudis de la Universal, on va fer *La sombra de Frankenstein* (Rowland V. Lee, 1939) amb dos grans del gènere: Boris Karloff i Bela Lugosi (de qui en parlarem qualque dia). Poc temps després, Rathbone es va afaitar el bigot malèfic i es va deixar unes patilles de comptable victorià, es va posar una gorra de caçar cérvols i es va posar una *mackintosh* humit de boira. Li havia arribat l'hora de ser Sherlock Holmes a *The Hound of the Baskervilles* (Sidney Lanfield, 1939), en la qual Nigel Bruce donava vida al fidel Watson. La pel·lícula va tenir tant d'èxit que va propiciar una dotzena de seqüeles: des de *Sherlock Holmes contra Moriarty* (Alfred Werker, 1939) fins a *Dressed to Kill* (Roy William Neill, 1946). El meu amic Fernando Iwasaki afirma que Conan Doyle va trobar els noms del seu detectiu i de l'ajudant quan va visitar la tomba d'Edgar Allan Poe a un cementiri de Baltimore: molt a prop de la tomba de Poe hi ha enterrats un ignot Holmes i un ignot Watson, que potser hagin assolit, gràcies als llibres de Conan Doyle, una immortalitat que no s'haurien pogut imaginar mai.

Cansat de replicar "elemental, estimat Watson", Rathbone es va prendre un descans del cine i es va centrar en el teatre i la ràdio. Va tenir aparicions fugaces a *No somos ángeles* (Michael Curtiz, 1955) i *El último hurra* (John Ford, 1958), i va tornar al gènere de terror amb *The Black Sleep* (Reginald Leborg, 1956), en la qual interpretava el típic metge boig que feia experiments amb cervells humans amb la intenció de trobar un remei per a la malaltia de la seva dona (altres actors de la pel·lícula eren John Carradine i un Bela Lugosi en hores baixes, que dormia dins un taüt i s'injectava diversos grams de morfina al dia). Més tard, Roger Corman va cridar Basil Rathbone per a un dels episodis -*El caso del señor Valdemar*- de l'adaptació molt lliure de tres contes de Poe que va titular *Historias de terror* (1962). Rathbone era l'hipnotitzador que aconseguia mantenir suspès entre la vida

i la mort un home que acaba de morir. El fantasma de Shakespeare va perseguir Rathbone fins al final de la seva carrera, quan va protagonitzar la farsa genial que és *La comedia de los terrores* (Jacques Tourneur, 1963), en la qual interpretava a un individu que es passava la vida citant Shakespeare i era l'amo del local de pompes fúnebres en què hi feien feina Vincent Price i el seu ajudant, el delirant i esfèric Peter Lorre; un altre paper era per a un Boris Karloff que pareixia la Mòmia autèntica sense necessitat de maquillatge.

En els anys seixanta, Rathbone va tornar al teatre i la televisió. Va guanyar molts de doblers amb les seves lectures públiques, que va titular "An Evening with Basil Rathbone". L'any 1966, amb 74 anys, va debutar en la ciència ficció de baixíssim pressupost amb *Queen of Bloof* (Curtis Harrington), en què feia d'un científic que dirigeix un programa espacial. Va fer altres experiments de ciència ficció que ni tan sols es varen estrenar, però la prova de la seva decadència inexorable va ser la lamentable pel·lícula mexicana *Autopsia de un fantasma* (Ismael Rodríguez, 1967). Ni tan sols els fans més insubornables de Rathbone han vist aquesta pel·lícula, que es va rodar a Mèxic i no va arribar a estrenar-se als Estats Units. He vist una foto en la qual el septuagenari Rathbone -que feia de fantasma- lluia una cabellera *yeye* i tocava una guitarra elèctrica, davant d'un perplex John Carradine que interpretava un Satan cansat i escèptic. Des del moment que pressentia que el títol d'aquell esguerro podria servir com a definició a la seva pròpia decrepitud, Rathbone va recuperar el bigot astut dels millors temps, així com també el seu somriure de malvat sense cor, per a la que seria la seva darrera pel·lícula. Com que alguna cosa li devia dir que s'estava acomiadant de la vida, va tenir la cortesia de dedicar-nos aquells pàl·lids espurneigs de la seva millor època. Però el cor i l'amor propi varen haver de ressentir-se d'aquella basòfia, perquè Rathbone va morir poc després d'aquella pel·lícula. El juliol de 1967 va ser fulminat per un atac de cor al seu apartament de Nova York, just quan acabava de tornar d'una gira de lectures. □